

Lisiä viron oratio obliquan ja s.-ugr. accusativus cum infinitivo -rakenteiden historiaan

1. Virossa ja liivissä esiintyvä mielenkiintoinen modus obliquus (modus relativus, oratio obliqua), jota käytetään muiden lausumia referoitaessa (vrt. vir. *ta tulevat* 'hän kuulemma tulee' yms.) on parinkymmenen viime vuoden kuluessa saanut osakseen aiheellista huomiota eri tutkijain taholta. Ensimmäisen tätä ilmiötä käsittelevän erikoistutkielman julkaisi M. Airila (v. 1933—1935) Suomi-kirjassa V 17; siinä hän viron rinnalla kosketteli jonkin verran vastaavaa liiviläistäkin modusta. Airilaa arvostellessani olen Eesti Keel 1934 ss. 58—61 kiinnittänyt huomiota tämän tutkielman eräisiin heikkouksiin ja aukkoihin sekä tehnyt sen johtopäätöksen, että viron oratio obliqua toistaiseksi jäi monessa suhteessa kaipaamaan selvitystä. Eräässä kokoomateoksessa, joka ojennettiin käsikirjoituksena lehtori J. V. Veskillä hänen 70-vuotispäivänsä johdosta Tartossa kesäkuussa 1943, olen käsitellyt lähisukukielten vertailu-aineistoon nojautuen vir. *ma-* ja *da-*infinitiivistä oratio obliquaa (*ta tulema* resp. *ta tulla* 'hän kuulemma tulee' tyyppiä) ja olen koettanut siinä osoittaa, miten tämä on saattanut kehittyä sentiendi et declarandi -verbien yhteydessä käytetyistä infinitiivikonstruktioista (vrt. *näen teda tulema*, **kuulsin teda tulla* jne.). Viimeksi palasin samaan kysymykseen aikakauskirjassa Tulumuld 1952 ss. 357—361 (Lund) ja selvittelin siinä yleistajuisesti *da-*infinitiivisen oratio obliquan syntyä virossa, varsinkin läheisiä suom.-inkeriläisiä infinitiivin käyttötapauksia (ink. *näkkyy olla* yms.) silmällä pitäen. Viimeisenä erittäin huomattavana ja tervetulleena puheenvuorona po. virolais-liiviläisen ilmiön käsittelyssä on mainittava Suomi 106: 4 ilmestynyt 64 sivua käsittävä Osmo Ikolan tutkielma »Viron ja liivin modus obliquuksen historiaa» (Helsinki 1953, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Sitä ovat äskettäin seuranneet Kettusen verrattain yksityiskohtainen arvostelu tästä tutkielmasta Vir. 1954 ss. 196—200 ja tekijän vastine ss. 321—322.

Ajankohta vir. oratio obliquan vaiheiden lopulliseen selvittelyyn ei nytkään ole varsin sopiva¹, niinkuin Ikolakin po. tutkielmassaan (ks. Alkulause s. 5) huomauttaa, koska ei »nykyoloissa ole mahdollisuuksia viron murteiden yksityiskohtaiseen tutkimiseen». On silti huomattava, että Ikola kokeneena lauseopin tutkijana on pystynyt nimenomaan lauseopillista tutkimusmenetelmää käyttäen monessa suhteessa tuomaan arvokasta lisävalaisua tähän kysymyskompleksiin — kuten jo Kettunenkin äsken mainitussa puheenvuorossaan on

¹ *Korrektuurilisäys.* Saaresien äsken ilmestyneessä »Väike eesti murdeatlas»-teoksessa on kartassa n:o 44 esitetty oratio obliqua vir. murteissa ja kartassa n:o 10 vir. infinitiivi- ja partisiippi-konstruktiot (*olèn näinD teHtaVaD*, *arvasin olèvaD* ym.), joiden pohjalta or. obliqua on kehittynyt.

tunnustaen maininnut. Viron kielen rinnalla tähänastista systemaattisemmin liiviä silmällä pitäen hän on varsinkin liivin vastaavien ilmiöiden selvittelyyn tuonut eräitä uusia, tähänastisen vertailevan tutkimuksen sivuuttamia lisäjä (ks. esim. ss. 16, 39, 46—50 jne.). Huomioon otettavaa uutta lauseopillista vertailuainesta Ikola on esittänyt tietysti myös suomen murteista, joskus (ks. esim. s. 17) karjalasta, vepsästä ja vatjastakin. Täten po. virolais-liiviläinen ilmiö on entistä tiiviimmin tullut kytketyksi ims. lauseopin kehyksiin, mikä ansaitsee täyden tunnustuksen, varsinkin kun sitä tähän mennessä on käsitelty etupäässä muoto-opillisena probleemina.

Käsittäakseni olisi Ikola tutkielmassaan voinut käyttää vähemmän tilaa tähänastisissa oratio obliquaa käsittelevissä tutkielmissa ja kirjoituksissa esitettyjen esimerkkien (Airilan, kenties minunkin) in extenso uudelleen julkaisemiseen, ja tuskin olisi ollut tarpeen uudelleen kumota jo aikaisemmin kumotuja tai aivan mahdottomina pidettyjä V. Grünthalinkaan selityksiä. Lukija olisi useimmiten tyytynyt siihen, että olisi lyhyesti viitattu aikaisemmin esitettyyn aineistoon. Yllä mainittujen, samaa kysymystä pohtivien kirjoitusten ilmestymisestä on kulunut niin lyhyt aika, että pitkät sitaatit niistä tuskin ovat tarpeen, varsinkin kun niissä ei tavallisesti ole juuri oikaistavaakaan. Tekijän oma lisäaineisto ja uudet kannanotot niitä seuraavine tarkkoine lauseopillisine perusteluineen sen sijaan ovat aina tervetulleita. Viron uudistetussa kirjakiellessä esiintyvä *ta tulnuvat* 'hän kuuluu tulleen' tyyppikin olisi muuten saanut olla mukana Ikolan käsittelyssä. Nyt Kettusen arvostelun ilmestymisen jälkeen minulla ei ole syytä käydä arvostelevaan Ikolan tutkielman yksityiskohtia — varsinkin kun eräissä suhteellisen tärkeissä kohdissa yhdyin Kettusen kantaan (kuten esim. siinä, että pidän vir. *ta tulnud* 'hän kuului tulleen' -tyyppiä elliptisenä, pidän liivin perfektin käyttöä menneen ajan tempuksena [imperfektin sijasta] todistettuna ja luulen vir. saarimurteissakin sillä olevan tähän asti sivuutetun vastineen — *ma pole näinud* 'en (ole) nähnyt' -tyyppi —, vrt. Kettunen s. 198—, ym.). Pyydän vain lisätä eräitä uusia näkökohtia kahteen vir. murteille ominaiseen oratio obliqua -tapaukseen, nim. *tema tulle* ja *tema tulema* 'hän kuuluu tulevan' -tyyppeihin nähden.

2. Erittäin seikkaperäisesti Ikola perustelee (ss. 19—40) ns. *da*-infinitiivisen (*tulla, seista, lõhkuda* jne.) vir. or. obliquan alkuperää, koska hänen mukaansa »kummankin selityksen kannattajat ovat tyytyneet melko ylimalkaisiin perusteluihin yrittämättäkään kumota toista selitystä» (s. 21). Itse asiassa näyttää siltä, ettei Ikola juuri ole lisännyt mitään olennaista allekirjoittaneen Tulumuld-aikakauskirjassa esittämiin »ylimalkaisiin» todisteluihin, suomen murteista ja setukaisteksteistä otettuihin todistuskappaleisiin, jotka hänkin taas esittää. Hän luulee (ks. s. 39) Wiedemannin kielioipista löytäneensä yhden virolaisen lisäesimerkin (*tõutas wafsi seia tulla poizi*), mutta tämä ei kuulu tähän

yhteyteen, sillä vir. *tōotama* 'verheissen, versprechen' verbi ei kuulu oikeastaan verba sentiendi et declarandi kategoriaan enempää kuin sitä vastaava sm. *luvata* verbi; suom. *lupasi mennä* tyyppin on Ikola itsekin (ks. s. 40) erottanut *kuuluu kävellä* tyyppistä. Lisäesimerkkejä voi virosta kyllä vastaisuudessa tulla, mutta tuskin Wiedemannin mainitusta teoksesta ja kirjavirosta. Arvokas, mutta ei silti laadultaan ratkaiseva, on (s. 39) Ikolan huomautus samantyyppisen infinitiivikonstruktion esiintymisestä Kuurinmaan liivissä Sjögren-Wiedemannin mukaan. Po. liiviläisten esimerkkien johdosta on syytä tähdentää, ettei niiden tapaisia tietääkseni koskaan esiinny myöhemmin julkaistuissa teksteissä (ei ainakaan Kettusen ULS I eikä Setälän SUST 106 julkaisemissa) ja etten itse liiviläisiä tekstejä muistiinpannessani ole niitä koskaan kuullut käytettävän. Tästä seikasta voi tehdä sen johtopäätöksen, että ne joko ovat olleet laajemmin tuttuja ja myöhemmin tyystin syrjäytyneet käytännöstä, taikka ne on selitettävä Wiedemannin ja Sjögrenin kielenoppaiden (erittäinkin J. Printzin) henkilökohtaisiksi virolaisuuksiksi (niihin nähden ks. Ariste, Trudy instituta jazykoznanija IV ss. 289—290). Mitä tulee siihen Ikolan väitteeseen, etteivät hänen itsensä hyväksymän kannan aikaisemmat puoltajat ole yrittäneetkään kumota tuota toista selitystä, jonka mukaan vir. *tulla, olla* jne. muodot oratio obliquassa muka olisivat länsivir. potentiaalin *tulle, olle* ym. toisintoja eivätkä ensinkään infinitiivimuotoja, niin tuo toinen selitys epätodennäköisyytensä vuoksi ei kumoamiseksi tarvitse enempää kuin pelkästään allekirjoittaneen EK 1934 esittämän huomautuksen, ettei *olle* (joka esiintyy jo A. Thor Hellellä, kuten jo silloin tuli mainituksi) voi olla potentiaali jo yksistään preesensin yks. 3. persoonan *b*-päätteen puuttumisen vuoksi. Kansantajuiseksi aiotussa Tulimuld-aikakauskirjassa ei enää kannattanut ottaa puheeksi tätä asiaa, ja Airilakin aikanaan teki oikein yksinomaan epäillessään tuota Grünthalin selitystä ja esittäessään vain tarjolla olevat positiiviset todisteet oman kantansa (siis infinitiiviselityksen) puolesta.

Tähän (*d*)*a*-päätteisen vir. or. obliquan alkuperäkysymykseen kytkeytyy Ikolan käsittelyssä (*d*)*e*-päätteisen länsivir. (varsinkin viron saari-)murteiden or. obliquan ongelma, jota Grünthal ja (aikaisemmin, ohimennen) Kettunen ovat pitäneet potentiaalista alkunsa saaneena (tyyppi [*tema*] *olle, tulle, tema tahte olla* 'hän kuulemma haluaa olla', *kirjutade* jne.). Ikolan tutkielman huomattavimpana ja mielenkiintoisimpana uutuutena onkin yritys selittää tämä *e*:llinen or. obliqua infinitiivikonstruktiosta lähteneeksi (*d*)*a*-infinitiivin murretoisinnoksi (< *olla, tulla, tahta, kirjutada* jne.). Tekijä on huolettaisesti perustellut *tulla* > *tulle* tyyppin kehityksen äänteellisen puolen (s. 30 ja seurr.: *a* > *e* reduktion tulosta eräissä läntisissä vir. murteissa) ja lopulta (s. 36) tullut siihen johtopäätökseen, että »*da*-inf:n käyttö modus obliquuksena on levinnyt jostakin *e*:tä jäljitavussa suosivasta murteesta sellaiseen »*a*-murteeseen», jossa

modus obliquus on ennen ilmaistu muulla tavoin...» Sen yhteydessä on esitetty mielenkiintoinen yleiskatsaus po. vokaalireduktion levikkiin länsivir. murteissa ja ensi katsaukselta saakin sen vaikutelman, että uusi selitys on hyvin keksitty. Kettunenkaan ei sitä arvostelussaan epäile. Mutta lähemmin tarkasteltuna tämä lopputulcs ei sittenkään tunnu aivan vakuuttavalta. Perusteluaineisto on laadultaan hyvin kirjavaa sisältäen $a > e$, δ muutoksista eriarvoista aineistoa Saarenmaalta ja Hiidenmaalta aina Etelä-Viljandimaalle ja Valgamaalle asti, niin että herää kysymys, voiko niitä käyttää or. obliquan alkuperää selittäessä ja kuuluvatko ne kaikki murremaantieteellisesti ja kronologisesti yhteen. Etelä-Viljandimaan ja -Pärnumaan sekä Valgamaan murteissa tavattavaa ($-a$, $-ä >$) e :tä semmoisissa tapauksissa kuin *uulitsed, kumardeme, vasare, ojuve* jne. (= kirjavir. *uulitsad, kumardame, vasarad, ujuvad* jne.) voi tuskin ilman muuta rinnastaa Hiidenmaan murteen vielä vakiintumattomaan, toistaiseksi e :n asteelle ehtimättömään $a > ä$, e , ϑ reduktioon (vrt. *māzicəv, ühize* jne. = *maasikad, üheksa* yms.). Yksinomaan luoteisvir. murteille ominaista $a > e$ muutosta inessiivissä (tyyppiä *mēšes < mēšas* yms.) ei hevin voi rinnastaa aivan samanvertaisena tapauksena äsken mainittuihin. Aivan mahdotonta on tässä yhteydessä vedota esim. semmoisiin (osittain) itävir. murteissakin tunnettuihin $a \sim e$ vaihtelutapauksiin kuin *lõõna : lõune* (s. »lounas»), *mitma \sim mitme* ($-ma-$ \sim $-me-$ vaihtelu on tässä suffiksaalista laatua), (länsivir.) *paramad \sim paremad, eile \sim eila* (vanha vaihtelutapaus), *ikke \sim ikka*. Länsivir. $a \sim e$ vaihteluilmiöiden lopulliseen selvittelyyn tarvitaan paljon runsaammin vir. murreaineistoa, kuin tällä hetkellä ulkopuolella Viron on käytettävissämme.² Lisättäköön Ikolalle täydennykseksi, että Ariste on tutkielmassaan »G. Mülleri saksalaensõnad» (1940) ss. 44—45 jälkitavujen $i \sim e$ vaihtelua virossa käsitellessään tullut siihen johtopäätökseen, että niissäkin tapauksissa e on reduktiosta johtunut.

Ikolan antamaa selitystä ei siis voi pitää lopullisena ensiksikään sen vuoksi, että se kuva, mikä meillä nykyään on viron murteiden $a \sim e$ vaihtelujen laadusta, murremaantieteestä ja iästä, on — olosuhteiden pakosta — puutteellinen, eikä myöskään siksi, että äsken mainitsemamme Ikolan uuden selityksen edellyttämää ($[d]a = > ?$) $(d)e$ -infinitiivin lainautumista murteista toisiin ja sen nimenomaan or. obliquan ilmaisemiseksi vakiintumisen syitä ei vir. murteiden nykyisen tuntemuksen pohjalta mitenkään voi sitovasti todistaa.

Näitä epäilyjä silmällä pitäen tekee mieli kiinnittää huomiota seuraavaan uuteen vir. $(d)e$ -aineiksisen or. obliquan selitysmahdollisuuteen, jota ei myös-

² *Korrektuurilisäys*. Saaresten »pikku murreatlaksen» eri kartoistakin näkee kaiken tähän asti tunnetun lisäksi, miten kirjava $a:n$ ja $e:n$ vaihtelujen ja $a:n$ sekä muidenkin jälkitavujen vokaalien redaktion murremaantieteellinen kuva itse asiassa on: ks. esim. kartoja n:o 6 (*lähevad*), 11 (*paranda[ta]da se* tyyppi), 20 (*üteldakse*), 52 (*ilusama- \sim ilusame-, ilusambe-* ym.), 70 (*lõüne \sim lõina*), 87 ja 102 (infin. *parandada, saada*) ym.

kään tosin voi todistaa ehdottoman paikkansapitäväksi, kun vir. kansankielen kokoelmat ovat nykyisin saavuttamattomissa, mutta joka ainakin äänteelliseltä kannalta katsottuna on Ikolan antamaa selitystä yksinkertaisempi ja kenties moitteettomampikin ja jota lauseopillisetkaan näkökohdat eivät tunnu vastustavan. Äänteellisesti näet vir. *olle, tulle, panne, kirjutade* yms. vastaavat tarkoin instruktiivista ims. infinitiiviä, suom. *ollen, tullen, pannen, kirjoittaen* tyyppiä, johon nähden ks. esim. Hakulinen SKRK I s. 228 (§ 64,2) ja (sen veps. vastineita) Tunkelo VeKÄH ss. 380 (§ 209,10) ja 402 (§ 215,4). Tämän instruktiivi-infinitiivin esiintymisestä virossa on tosin hyvin vähän tietoja, sitä kun esiintyy vain eräissä adverbiaalisissa jäänteissä, joita ei edes ole systemaattisesti kerätty eikä tutkittu. Kuitenkin jo Wiedemann on Grammatik-teoksessaan s. 291 (§ 102,1) esittänyt adverbien *jõude* resp. *jõute* 'müssig' (joka esiintyy myös attributiivisesti suom. *joutava* partisiippia vastaten) *jõuda* verbin (suom. *joutaa*) instruktiivisena verbaalinominina; samoin vir. *pidi* (*pite*) postposition hän on mp. katsonut — syystäkin — olevan *pidada* (suom. *pitää*) verbin instruktiivi-infinitiivin (vrt. suom. *pitäen*) ja eräiden vir. *ti-, di-*päätteisten deverbialisten adverbien olevan samaa instruktiivista alkuperää (*käriti* 'lärmend', *keereldi, kogeldi, winderdi* ym. — vrt. verbejä *käritada, keerelda, kogelda* ym.). Huomattakoon myös Kettunen SUST XXXIII s. 153 mainitsema Kodaveren *iõitè* 'müssig', jota on verrattu mp. suom. *jouten* infinitiiviin. Allekirjoittanutkin on EK 1933 ss. 39—40 käsitellyt po. vir. instruktiivityyppiä ja esittänyt siitä muutamia lisätapauksia: vir. murt. *jooste* = suom. *juosten, kiuste* = (?) suom. *kiusaten* (vrt. Wiedemannin mts. 552 § 172 *kiuste* 'zum Trotz, zum Possen' jota ei siellä ole selitetty), A. Thor Hellen kieliopin (v. 1732) mukaan *oote* resp. *ootelle* 'schauerweise' (vrt. vir. *hoog* 'Regenschauer jne.' ja suom. deverbialisia *-ten* resp. *-tellen* instruktiiveja). H. Gösekenin Manuctio-teoksessa (v. 1660) tapaa vielä arkaistisilta vaikuttavat partikkelit *kyrrhate n. wyrrhate* 'kümmerlich', 'jämmerlich', jotka kömpelöstä (mahdollisesti jostain vanhasta käsikirjoituksesta peräisin olevasta) oikeinkirjoituksestaan huolimatta on ilmeisesti luettava *kiraten* (*n_c*) *virate* ja vastaavat Wiedemannin sanakirjan partikkeleita *kirati virati* 'mit genauer Noth' (vrt. siellä myös *kireldi vireldi*). Todennäköisesti nämä ovat verbien *kirama* ja *virama* (= Wied. *kirisema* 'knirschen, knirren, quirren, schreien' ja *virisema* 'piepen, »knirren«, weinerlich sprechen jne.') instruktiivisia infinitiivejä. Wiedemannin sanakirjassa on sitä paitsi pärnumaalainen adv. *häda kirata* 'mit genauer Noth' sekundäärisine *a*-vokaaleineen *-ta* pro *-te*). Adverbien päätteen *-te:n* resp. *-de:n* rinnalla esiintyvä *-ti* resp. *-di* selittynee denominaalisten *-i(n)*-instruktiivisten adverbien analogian aiheuttamaksi, kuten esim. EK 1933 ss. 45—46 on koetettu osoittaa.

Äsken esitetyistä deverbaliadverbeista päätellen virossa on aikaisemmin laajemmalti esiintynyt suom. *jouten*-tyyppinen instrumentaalinen (instruktiivi-

vinen) infinitiivi. Sananloppuisen *n:n* kadotettuaan se tuli muodoltaan niin ilmeettömäksi ja kömpelöksi, että sen verbin taivutuksessa oli vähitellen väistytävä rinnakkaisen inessiivisen, ilmaisykykyisemmän tieltä (vrt. *elades, üteldes, joostes* yms. esim. Wiedemannin kieliopissa ss. 455—6 § 144,5) ja sen käyttö rajoittui lopulta vain vähäisiin deverbaalisiin adverbisiin, jotka mahdollisesti sekaantuivat nominaalista alkuperää oleviin partikkeleihin kuten *seliti, külitä, ajuti, viljaldi* ym. (murt. *-te-, -de-*päätteisiä nämäkin). Epätodennäköiseltä tuntuu, että po. deverbaaliset adverbit *jõude, jooste, kiuste* jne. olisivat alkuaan olleet nekin inessiivisiä infinitiivimuotoja (< *jõudes, joostes, kiusates* jne.) ja että niissä *s:n* kato selittyisi kulumisen tulokseksi. Tosin vir. adverbeissa huomaa tämmöisiä kulumisia (vrt. esim. *ka < kaas*, murt. *taa < taas, koguni < kogumis*, vrt. myös vatj. *na* 'laske, anna', liiv. *la*, esim. SUST 106 s. 344 länsiliiv. Pizasta *la ta läk* 'menköön hän' ym.), mutta alkuaan elinvoimaisesta infinitiivistä lähteneiden yksinäisten adverbिताpausten kulumisen tällä tavalla ei tunnu uskottavalta, varsinkaan kun (pohjoisvir.) *-(d)es-* ja *-tes-*infinitiivi muuten on pysynyt muuttumattomana.

Äskeitä oletustamme, että instruktiivinen infinitiivi on aikoinaan kuulunut myös vir. verbien taivutukseen, tukee sekin, että liivissä näyttää olevan muutamia saman ilmiön jäänteitä, kuten jo Kettunen Livisches Wb. s. LXVII § 108 *raistə* 'reitend', *bro'utšə* 'fahrend' ja *jùokšə* 'laufend' infinitiiveistä puhuesaan on huomauttanut. Setälän teksteistä SUST 106 on allekirjoittaneen onnistunut poimia seuraavat suom. *ajellen, juosten, ratsastaen* ym. tyyppien instruktiiivin *a-* (*ä-*) päätteiset vastineet: s. 249 *tul'* *a'ilə* 'tuli juosten', 380 *ku ta tulū'* ... *a'ilə* 'että hän tulee ... juosten', 395 *kielad ks ai'lə* 'juosten kellojen kanssa', s. 395 *um' tund brou'tšə* 'on tultu ajaen', s. 276 *mustə miez tund juokšə* 'Musta mies (on) tullut juosten', s. 34 *liləd tul' bəd liltə* 'pillit tulevat pillittäen', s. 382 *um' tund ... ratstə* 'on tullut ... ratsastaen'. Vrt. samoja tapauksia Setälällä Liivin kieltä s. 4 *ku ikš um' tund brou'tšə* ja *ku ta tulū' b ... ai'lə*. Kettusen teksteissä ULS I olen tavannut kaksi tähän kuuluvaa esimerkkiä: s. 46 (Siikrög) *lä' p_vk^uodäi* *raistə* 'läheb koju ratsutades', s. 78 *um tu-nd_vbro-utšə* 'on tulnud sõites' (Košt-rög), 127 (Luuž) *laz... vīg... brou'tšə* 'et... viiks... sõites', s. 129 *adbrou'tšə* 'sõites' (vrt. sen rinnalla kuitenkin tavallisemmin inessiiviset muodot kuten Luuž s. 130 *järdä ailšs* 'ära joostes', 131... *sil'mi püstšs* 'silmi pühkides' jne.). Näissä liivinkään tapauksissa tuskin tulee kysymykseen *s:n* lausepainoton kuluminen, inessiivisissä infinitiiveissä (vrt. liiv. *volds, läedsə, itkəs, tappšs*³ 'beim töten, tötend' jne. Sjögren—Wiedemannin Livische Grammatik s. 137 § 138 ja Kettunen Livisches Wb. s. LXVI—LXVII § 107), vaan pikemminkin tässä niinkuin virossakin ovat kysymyksessä deverbaaliset instruktiiviverbit.

³ Typografisista syistä Sjögren-Wiedemannin *g* on merkitty *ä*:llä ja *q* ensitavussa *ε*:llä edempänä sanassa *š*:llä.

Salatsin liivin teksteissä ei po. infinitiivimuotoa näytä esiintyvän. Sjögren—Wiedemann mp. esittää liiv. adverbien *jeñgjet.n* (das Leben lassend d.h. mit äusserster Anstrengung) ilmeisesti instruktiivisena infiniittimuotona, jossa siis saattaisi vielä olla säilyneenä liiv. tavallinen instruktiivipäätte *-(i)n-kin*. Tämän tapauksen deverbuaalisuus ei kuitenkaan ole aivan varma, koska Kettunen Livisches Wb. teoksessaan esittää sen (*-jeñtññ*: *jeñg-j.* 'atemlos', 'hals über kopf') **jätto-* (suom. *jättö-*) sanan nominaalisena instruktiivina.

Palatessamme nyt pitkäähkön kierroksen jälkeen lopulta taas or. obliquan pohjaksi kelpaaviin infinitiivikonstruktiioihin, on syytä kiinnittää huomiota II inf. inessiivin käyttöön vepsässä ja lyydissä 'kuulemista' ja 'näkemistä' merkitsevien verbien yhteydessä semmoisissa tapauksissa kuin veps. *kuññ kurgõl kukurtēs* 'kuulin kurjen kukurtavan' ym. ja lyyd. *koñdad ei külu tuades* 'karhua ei kuulu tulevaksi': Ikolan tutkielman s. 17. Ikolalla on lyydiläis-teksteistä SUST LXIX s. 227:7 poimittu vain tämä ainoa mainitsemamme esimerkki. Ilmiö ei lyydissä ole satunnaista laatua, koska samasta tekstikokoelmasta voi poimia joitakin vastaavia, nimenomaan myös 'nähdä' verbien yhteydessä esiintyviä lisäesimerkkejä, huom. s. 132:3 *ettäg nähtüd tās hebod projäidēs?* 'Ettekö nähneet tässä hevosta ohikulkevan?', s. 117:3 ... *rahväs nähti meid ajadēs piel'čsi hānes* 'Ihmisetkin näkivät meidän ajavan hänen ylitseen'. Samanlaista gerundikonstruktiota näyttää esiintyvän vepsän ja lyydin kielialueen naapuruudessa pohjoisven. murteessakin, joten voi olla, että lyyd.-veps. ja venäläinen ilmiö ovat tekemisissä toistensa kanssa.⁴ Todennäköisempänä voi pitää, että lyyd.-veps. alueella tämä ilmiö on lainaa venäjältä — vaikka päinvastainkin lainaussuunta on ainakin teoreettisesti yhtä mahdollinen. Tässä tapauksessa ei olekaan tärkeää, onko po. konstruktio lyydissä ja vepsässä kotoista taikka vierasta alkuperää. Tällaiset konstruktiot saattavat kehittyä rinnakkain eri kielissä. Salatsin liivistäkin on tarjolla samantapaisesta infinitiivikonstruktiosta ainakin yksi esimerkki, joka tuskin on geneettisessä yhteydessä po. lyydiläis-vepsäläiseen ilmiöön, vrt. nimittäin Sjögren-Wiedemann Livische Grammatik s. 334 *Nāmad panub jumalda guodintes* 'Sie stellen sich als ob sie Gott ehrten' (vrt. sama lause Kuurinmaan liivissä: *Nei telbəd jum'lt aovtānōks*), 'he tekeytyvät (näyttäytyvät) jumalaa kunnioittavansa'. Tavallista on liivissä tällaisissa tapauksissa kuitenkin I infinitiivin käyttö, vrt. mts. 334 Sal. *ispannes kuodi oll* = länsiliiv. *Piza panbəd en'ta šigist vuolda* 'stellen sich redlich an', s. 340 Sal. *Sina panūd piejuonen oll* = Piza *Sa panūd juobnōks vold* 'Du stellst dich, als wärest du betrunken'. Liiv. *pānda* (suom. *panna*) verbi näyttää tässä tapauksessa merkitykseltään ('näyttäytyä', 'tekeytyä') kuuluvan

⁴ Huom. esim. seuraava ven. esimerkki aunukselaisista bylinoista, A. F. Gilferdingin Onežskie byliny I, s. 540 (n:o 59: 71—72): *Видли-то добра молодца ведь сяду-чись, Не видали тут удалаго поедучись*.

'nähdä'-verbien kategoriaan, joten esittämämme salatsilainen esimerkki on luultavasti rinnastettavissa äsken mainittuihin lyyd.-vepsäläisiin. Myös ims. tyyppi *nägi kena orgu hal'jendamas* 'er sah ein schönes Thal grünen' (ks. Wiedemann, Grammatik s. 449, § 143 ja Ikola ss. 16—17) on lähellä po. lausekonstruktioita. Lagercrantz teoksessaan *Sprachlehre des Nordlappischen nach den seelappischen Mundarten* s. 89 (§ 100,2) esittää lapistakin esimerkkejä gerundin käytöstä po. tapauksessa, ja unkarissakin käytetään infinitiivin rinnalla gerundia semmoissa tähän kuuluvissa lauseissa kuin *látá mind az sok nép ötet járván* ym. (-vén, -ván, -ve, -va gerundi), ks. NyK. LVI s. 137—138 J. Tompa ja s. 151—153 S. Károly.

Yhtä hyvin kuin vepsässä, lyydissä ja (luultavasti) myös läntisen vir. kielialueen lähinaapuruudessa Sal. liivissä on inessiivimuotoista initiiviä voitu käyttää 'nähdä' ja 'kuulla' tyyppisten verbien yhteydessä⁵, on ajateltavissa, että länsivir. murrealueella on aikoinaan saattanut olla käytännössä vastaava instruktiivinen infinitiivi verba sentiendi et declarandi-tyyppin yhteydessä esim. semmoissa tapauksissa kuin **nägin teda tulle* 'näin hänen tullen (tullessansa)', **kuulsin teda olle* 'kuulin hänen ollen (ollessansa)' yms., joista sitten samoin kuin muilla murrealueilla vastaavista *ma-* ja (*d*)*a*-infinitiivisistä konstruktioista kehittyi or. obliqua *ta tulle* 'hän kuulemma (näemmä) tulee', *ta olle* 'hän kuulemma on' jne. Se seikka että po. or. obliqua (ks. I.Ło'an tutkielmaa) on laajalti tunnettu länsivir. murteissa, osoittaa, että se on muutaman sadan vuoden ikäinen ja on siis luultavasti saattanut kehittyä siellä vielä instruktiivisten (*d*)*e*-infinitiivien ollessa produktiivisena tekijänä kielessä. Alkuperäisen gerunditehtävänsä se sai samalla luovuttaa ilmeikkäämmille (*d*)*es*-päätteisille inessiivisille infinitiiveille luonnollisen, kielessä vallitsevan työnjakoperiaatteen mukaisesti. Tällä ehdottamallani uudella selityksellä on kauneusvirheenä nimenomaan se, että sen on operoitava nykyisin koko vir. kielialueella harvinaiseksi käyneellä instruktiivisella verbin finiittimuodolla, joka kuitenkin hyvin todennäköisesti on aikaisemmin ollut virossa (ja vatjassa sekä liivissäkin) elinvoimainen verbintaivutuksen jäsen — niinkuin se yhä edelleenkin on muissa ims. kielissä.

3. Vir. *ma*-infinitiivisestä or. obliquasta voi Ikolan tutkielman perusteella (ss. 12—18) saada sen käsityksen, että V. Grünthalin (ks. s. 15) edustama kanta on Ikolan puheenvuoroon saakka ollut vallitseva. Itse asiassa on jo ainakin Wiedemannin kieliopista *Grammatik der ehstn. Sprache* lähtien po. oratio obliqua-tapausta yleisesti pidetty infinitiivikonstruktioista lähteneenä (ks. mm. allekirj. EK 1934 s. 61) ja Grünthalin selitystä, että tässä tapauksessa

⁵ *Korrehtuurilisäys*. Saaresten »pikku murreatlaksen» kartta n:o 10 tarjoaa hauskan samantyyppisen esimerkin virE Lutsin murteesta: *ma timma näije tuldeh* (»minä näin häntä tullessa[an]»). Samalla kartalla on sekä pohjois- että etelävir. esimerkkejä myös toisesta mainitsemastamme inessiivi-inf. konstruktioista: *nägin söit'mas, näit seit'mas*.

-ma olisi *va*-partisiippiin toisinto (jota vastaan Ikola polemisoi) tuskin kukaan muu viroa lähemmin tunteva tutkija on ottanut vakavasti. Täsmennyksenä huomautettakoon sitä paitsi, ettei tämä selityskoe olekaan Grünthalin keksimä, vaan tätä selitystä on pitänyt mahdollisena jo Kettunen SUST XXXIII s. 144, alam. 2, ja 159 Kodaveren murteen *m ~ v* vaihtelua selvitellessään. Kettunen kuitenkin lisää puolestaan sen aiheellisen epäilyn, että tässä (vrt. *näin ta tuleva ~ tulema*) »man es jedoch vielleicht mit einer rein syntaktischen erscheinung zu tun hat», ts. että kysymyksessä lienevät rinnakkaiset partisiippi- ja infinitiivikonstruktiot. Ikolan lisäaineiston ja lisäselvittelyjen nojalla tietysti aikaisempienkin tutkijain jo otaksuma vir. *ma*-aineeksisen or. obliquan infinitiivinen alkuperä tulee entistä tarkemmin perustelluksi.

Ikolan loppulause *ma*-tyypistä (s. 18) on: »Muuta selitystä viron *ma*-tunnusiselle accusativus (nominativus) cum infinitivo-rakenteelle ja modus obliquukselle ei tarvitse etsiä», ts. muuta selitystä kuin että se on kansankielistä alkuperää, on turha etsiä. Ainakaan vanhan vir. kirjakielen suhteen se ei täysin pidä paikkaansa. Jo Kettusen huomautuksesta SUST XXXIII s. 144, alam. 2, että »Bekanntlich sind die formen auf *-ma* auch in der schriftsprache, durch einfluss nordestnischer dialekte, gewöhnlich, werden aber in der letzten zeit als germanismus boykottiert; dafür »näib olevat, tulevat» etc., wie man meistens im estS sagt» (K. itse ei hyväksy tätä käsitystä), käy ilmi, että lähellä on myös kysymys germanismista tässä tapauksessa. Yhdyn mielelläni Kettuseen siinä, että modernissa kirjakielessä, mikäli siinä po. *ma*-konstruktiota on esiintynyt (huom. esim. jo v:n 1739 Raamatussa III Moos. 27: 15 *mis sa arwad siinna peäle pannema*, luultavasti jo kansankielestä), ei kannata puhua germanismista. Mutta saksalaisten pappien luoman vanhan kirjaviron laita on ollut toisin, sillä siinä tulevat saksalaiset esikuvat kyllä kysymykseen. Tarkasteltakoon po. konstruktioita esim. vuoden 1693 »Hand- und Hausbuchissa», Stahlin vastaavan kirjan 4. painoksessa. Tavallisimpia ovat sielläkin jo partisiippi-konstruktiot, kuten esim. evankeliumi- ja epistolakirjassa s. J 5/1 *olleme meye nähnut sul Nelg ollewa . . . janno sul ollewa*, s. A 6/6 *sahte löidma . . . Söime sehs lessiwa*, s. D 6/9 *motlesit nemmat ühke Waimo neggewa*, s. M 6/13 *löidis neimat maggawat*, virsikirjassa s. 156 *Sest Herg nink Hobbo tundsit kah | Se lapse Jum^mala ollewa*, s. 445 *Ma kartan hukka minnewa Sihn J^Lmas keike Lihha*. Sen rinnalla on sentiendi et declarandi -verbien yhteydessä usein myös *ma*- ja joskus (*d*)*a*-infinitiivikin, vrt. esim. evankeliumi- ja epistolakirjassa s. A 4/1 *sahwat neinat neggema sedda Jⁿnimesse Poja tullemä*, A 4/2 *kus teye nähte sedda keik sündima*, s. B 1/1 *Johannes neggis Jum^mala Waimo . . . tulla nink. . . assumä*, s. F 6/6 *neggis kax Laiwat . . . seisma*, s. K 1/1 *neggis sedda Jⁿngri tullemä*, s. N 6/4 *Kus aggas Pilatus Galilea Mah kuhlis nimmitama*, virsikirjassa s. 445 *Ma näh n kuds Wessi tausema O Jummal sünno Wihha*, s. 486 *Sähl Paikas saht sa kuhlma | Se Taiwa hellista | Nehd põhat Englit*

laulma jne. Samassa lauseessa saattaa esiintyä rinnakkain *ma-* ja (*d*)*a*-infinitiivi (*nägi . . . tulla . . . asuma, saad sa kuulma heliseda [helista] . . . laulma*) — eikä tämä rinnakkaisuus varmaankaan kuvasta kansankielen eri edustuksia, vaan se viittaa siihen, että kysymyksessä on käänös saks. infinitiivistä (vrt. saks. *ich hörte nenen, ich sah kommen* jne.), jolloin myös epävarmuus *ma-* ja (*d*)*a*-infinitiivin käytössä tulee esiin. Koska saksassa on yksi ainoa näitä kahta virolaista vastaava infinitiivi, on 1600-luvun vir. kirjallisuudessa yleisenä ilmiönä se, että *ma-* ja (*d*)*a*-infinitiivejä käytetään *promiscue*, usein väärin. Tyypillisiä ovat esim. sentapaiset kielivirheet kuin main. virsikirjassa s. 204 *Keskis Jüngrit minnema* (pro *käskis jüngrid minna*), 128 *Kus wotsit temmal kostma* (pro *kust võtsid [sa] temale kosta*), 102 *mind aita teggema* (pro . . . *teha*) jne., ks. myös allekirj. Tulimuld 1953 s. 151. Saksan kielen esikuvat ovat siis tuonaikaisen viron kirjakielen infinitiivien käytössä ilmeiset, ja ne ovat esiintyneet kylläkin myös po. verbi-konstruktioidissa. Näin ollen ei myöskään Ikolan (s. 13) esittämällä Gösekenin esimerkillä (*ma luhlsin . . . moistma*) ole ehdotonta kielihistoriallista arvoa vir. kansankieleen nähden.

Tätä *ma*-konstruktiota koskevaa ims. todistusaineistoa voi löytää enemmänkin, kuin Ikola on esittänyt. Mainittakoon että suomen murteiden alaltakin, ainakin Inkeristä, tapaa III infinitiivin sisältävää konstruktiota tavallisen partisiippirakenteen sijasta, vrt. esim. ink. kansanrunoudessa SKVR III:1 s. 309 (n:o 580: 11—12, Soikkola) *Löysin suuni laulama[a]n, Itseäni iloitsema[a]n*, vrt. sama vatj. kansanrunoudessa SKVR IV:3 s. 749 (n:o 4706: 30, Korvettulasta) *levvin sini laulamā* (vatj. < inker. ?).

4. Ylempänä käsiteltyjen ims. infinitiivikonstruktioiden (s.-inker. *näkkyy tulla, Löysin suuni laulama[a]n* yms.) yhteydessä ovat lauseopillisina paralleleleina mielenkiintoisia myös verba sentiendi et declarandi + infinitiivi -konstruktiot ns. etäsukukielissä. Lapissakin, kuten allekirjoittanut ohimennen on huomauttanut jo Tulimuld 1952 s. 36, on sm. *a-*, *ä-*, *ta-*, *-tä*-infinitiiviä vastaavan infinitiivin käyttö tämmöisissä tapauksissa todettavissa, ks. esim. norjanlappiin nähden Nielsen, *Lærebok i lappisk I* s. 384— (§ 485—489), johon myös Ikola tutkimuksessa ns. 39 on viitannut. Siellä se kenties saattaa johtua skandinaavisesta vaikutuksesta. Myös unkarissa *lát* 'nähdä', *hall* 'kuulla' ja *érez* 'tuntea' verbien yhteydessä samantyyppinen konstruktiio on ollut käytössä hyvin kauan aikaa, kuten jo 13- ja 14-sataluvun muistomerkeistä näkee, vrt. *látom öt jönni* 'näen hänen tulevan (oik. tulla)', (J. Arany) *anyját látja jöni* 'hän näkee äitinsä tulevan' jne. Tätä ilmiötä on aikaisemmin pidetty unkarissa latinismina, mutta äskettäin on kaksikin tutkijaa samanaikaisesti käsitellyt sitä unk. lauseopin omintakeisena ilmiönä, ks. (reservoivasti) J. Tompa NyK LVI s. 147 ja varsinkin S. Károly *ibid.* s. 153. Po. tutkijat ovat, edellinen mps. 129—148 ja jälkimmäinen s. 149—153, yksityiskohtaisesti selvitelleet tätä

infinitiivikonstruktiota ym. vastaavia unk. konstruktioita. Tompa mps. 136—137 ei pidä »aivan epäilemättömänä, että voitaisiin ottaa lukuun tällöisten lauserakennelmien itujen olemassaolo ainakin ugrilaisessa kantakielessä; mutta itse tämä oletus ei ole perusteeton» (seuraa vog. ja ostj. vastaavia esimerkkejä). Károly mps. 150 päinvastoin pitää obinugrilaisia vastaavia konstruktioita pikemminkin partisipiaalisina (siis s. *näen hänen tulevan* tyyppiä vastaavina), samalla kun hän esitettyjen kirjallisuusviittausten perusteella asettuu sille kannalle, ettei syrj:ssä, tšer:ssä (ks. NyK XL s. 146), suomessa eikä yleensääkään muissa sgr. kielissä — unkarista jyrkästi poikkeavalla tavalla — *nähdä-, kuulla-* ja *tuntea-*verbien yhteydessä käytetä infinitiivimuotoa. Suomen kieleen nähden hän siteeraa yksinomaan suomen kirjakieltä Budenzin v. 1880 ilmestyneen Finn nyelvtanin mukaan. Sm. murteissa ja eräissä muissa ims. kielissä, joita ei K. ota huomioon, ja lapissakin silti tavataan unkarin mukaisia infinitiivikonstruktiotakin, kuten tästä kirjoituksesta ja kirjallisuudessa sitä edeltäneestä viron oratio obliquaa koskeneista keskusteluista on ilmennyt.

Mordvaa Károly ei kirjoituksessaan mainitse, joten on syytä hiukan puhua tästäkin kielestä, koska siinäkin tavataan samantyyppinen *ma*-konstruktio kuin edellä ims. kielistä mainitsemamme. Jo Budenzin mordvan kieliopissa NyK XIII (1879) on tästä pari esimerkkiä: s. 124 *pinetnen maräjnä wama* '[hogy]a kutyákat hallottam ugatni', s. 125 . . . *st:nä* (~ *kodanä*) *mizard:nga ašinä näändä käžiama* '. . . úgy (~ *amint*) még soha sem láttam őt megharagudni'. Edelleen allekirjoittaneella on poimittuna pari vastaavaa esimerkkiä kansanrunojen kielestä: mokš. SUST 91 s. 730: 13 *ava sama nájat* 'siehst du eine Frau kommen' (ks. muist. 3. suom. selitystä 'Naisen tulevan'), s. 885: 6—7 *ašet näe-li stere-ma-r'ta šora jotama?* 'Hast du nicht ein Mädchen mit einem jungen Mann hier vorbeigehen sehen?', s. 886: 2—3 *ašen náj stama lomatt jotama* 'solche Leute habe ich hier nicht vorbeigehen sehen', s. 818: 6 *matäžä awatdama* 'Sie hörte Weinen' (? 'sie hörte [Einen] weinen', 'kuuli itkävän' tai 'kuuli itkun'). Tämä paralleeli ei tietenkään todista, että po. *ma*-aineksinen infinitiivikonstruktio olisi ims.-volgansuomalaisesta yhteisperintöä, vaan mokšalainen ilmiö saattaa hyvin olla erikseen kehittynyt. Venäjän kielen vaikutus ainakaan ei tässä tapauksessa tule kysymykseen.

Tšeremississäkin esiintyy s.-ugr. *m*-deverbaalinominilla muodostettuja lausekonstruktioita, jotka ainakin ulkonaisesti muistuttavat po. ims. ja mordv. *m*-infinitiivisiä konstruktioita (vrt. äskeitä Károlyn huomautusta) ja jotka siis sopii mainita tässä yhteydessä. Kysymykseen tulevat seuraavantyyppiset Beken SUST 76 julkaisemista niittytšer. Uržumin teksteistä poimimani lause-esimerkit: s. 356: 7 *ù-žät i-múnän ne-ryetš šeske-m bela-ltmäm* 'sehen . . . , dass aus den Nüstern der Pferde Funken fallen', s. 373: 15 *ù-žätš mare-erβè-žšm ka'imäm* 'Hast du einen Tšeremissenjungen [da] vorübergehen gesehen?',

s. 566: ... *paḷlā·ū·δōrlākōštəm ku·iməm* 'erfährt dass ich seine Töchter beschlafen ... habe'. Tämänlaatuksia esimerkkejä en ole huomannut muissa lukemisani tšer. teksteissä (Porkka, Ramstedt, Lewy, Wichmann, Paasonen—Siro, Beke *Ōpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1937 II*, sama A cseremiszek [marik] népköltészete és szokásai). Koska tšeremississä *m*-nominilla ei muodosteta infinitiiviä, näissä esimerkeissä ilmenevä konstruktio ei tietenkään tarkoin vastaa po. mordvalais-itämerensuomalaista, vaan nämä vastaavat lähinnä suomalaista partisiippikonstruktiota 'näkevät hevosen sieraimista kipunoiden putoavan', 'oletko nähnyt tšeremissiläispojan ohitse menevän?' (kolmas esimerkki eroaa muista, sillä siinä ei ole »lauseenvastikkeen» subjekti 'minä' mukana), oikeastaan sananmukaisesti '... kipunan putoamisen' ja '... tšeremissiläispojan menemisen'. Accusativus cum infinitivo tyyppiä ne muistuttavat jonkin verran siitä syystä, että »lauseenvastikkeen» looginen subjekti (*šeske·m, ərβè·žəm*) on akkusatiivissa. Tämä rakennelma näyttää tšeremississä olevan jonkinlaista myöhäistä kontaminaatiota, jolloin attribuutti (*šeske·n, ərβè·žən*) on korvattu akkusatiiviobjektilla, kenties akkusatiivisen deverbaalinominin (*βela·ltməm, ka·iməm*) vaikutuksesta — tai miten se sitten selittyneekään. Paljon tavallisempi ja todennäköisesti alkuperäisempikin on tämän konstruktion rinnalla seuraava läpikuultava tyyppi: Beke mts. 192: 14 *šəngè·tš pōktè·n kuržməm ū·žən* 'sah er [jemanden] den verfolgend laufen', s. 190: 3 *βu·tšà·mare·n tò·lməm* 'wartet auf das Kommen jenes Mannes', s. 204: 7—8 *šeklanà·šəryà·šəm kuda·š pi·štə məžəm* 'Sie lauert, [wann] sie den Ring ... zieht und niederlegt', s. 257: 9 *βu·tšà·t tò·lməžəm* 'Sie erwarten seine Ankunft', 283: 1 *ū·δōr·δ·šinhāžə ka·iməm* 'Das Mädchen weiss nicht, dass es fährt' (laivasta puhuen), s. 285: 1—2 *paraxò·δəškə pu·rməžəm ū·žən ū·lət* 'sie sahen dass es einen Dampfer bestieg', 338: 1 *kuyuzə·ka·iməm užat kin* 'Wenn du den König kommen siehst', 552: 6 *βu·tšà·šola·š pu·rməm* 'wartet, dass er ins Kochen komme', 640: 1 *βu·tše·n kazà·tò·lməm* 'die Heimkunft der Ziege erwartend'. Tätä tyyppiä tapaa muissakin kuin urzumilaisissa teksteissä, vrt. esim. Paasonen—Siro SUST 78 s. 19: 3—4 (Birsk, Tšurajeva) *βarman sadən pižməžəm užənət βarman* 'sah ihn kleben', s. 12: 9—10 *teβe, ənde užat jumə puməžəm* 'Sieh, jetzt merkst du, was Gott gegeben', Lewy Tšeremissische Texte (vuoritšer.) s. 29 *do·ktr priznaje·n Sarpante·n pō·kten pū·šmo i ... kontəmo i b̄wā·kəš tšike·n ko·ltimo* 'Der Doktor erkennt, mit einem Kopftuch ist sie erwürgt und kopfüber in ein Fass gesteckt und fortgebracht und in eine Wuhne hineingesteckt und hineingeworfen', *ibid. do·ktor priznaje·n kv·ze pū·šmə* 'Der Doktor erkennt, wie sie getötet worden ist'. Sisällykseltään osa näistäkin tapauksista on lähellä accusativus cum infinitivo konstruktioita, kuten näkyy siitakin, että ne joskus on voitu saksantaa vastaavasti infinitiivin avulla ('sah er ... laufen', 'Wenn du den König kommen siehst', 'sah ihn kleben'), mutta itse asiassa ne ovat

puhtaasti nominaalisia konstruktioita, sananmukaisesti suomennettavia: 'hän näki takaa-ajajan tulon', 'hän odottaa miehen tuloa', 'jos näet kuninkaan tuloa (tulon)', 'näki sen tarttumisen (liimautumisen)' jne.

Tšeremissistä tunnetaan myös eräs toinen po. »lauseenvastike»-tyypin ilmaisin, joka periaatteellisesti vastaa ims. *v(a, -ä)*-partisiippista konstruktioita. Vrt. esim. Beken uržumilaisteksteissä mts. 333: 5 *ti-n iš-i-tš už kà-jəkəm tšəŋeš-te-n kà-išəm?* 'Hast du nicht einen Vogel fliegen gesehen?' (sananmuk. suomeksi 'etkö nähnyt lintua lentäen menevän?'), 373: 2 *ù-žə-tš jè-ŋəm erte-n kaišəm?* 'sahst du jemanden hier vorübergehen?' (suom. 'näitkö vieraan ihmisen ohittaen menevän?'), 556: 12 *užeš ... šināžəšlāžə* 'sieht es ... sitzend' (ilman tšer. objektia, partisiippi + *la*-johdin, gerund.). Muuten tšeremissille on luonteenomaisempaa po. tapaisten »lauseenvastike»-konstruktioiden välttäminen ja itsenäisistä, rinnastetuista lauseista koostuvan ilmaisutyyppin käyttö, esim. siihen tapaan kuin Paasonen—Siro mts. 4: 12—13 *puð³rtən nalam manən* 'vermutend, ihn durch Zerbrechen [des Baumes] ... zu nehmen' (sananmuk. suomeksi »rikkoen otan» sanoen'), Ramsted SUST 17 s. 199 *iaratəma m³lojet-səž o'k mašəna* 'sie glaubt es sei ihr geliebter Jüngling' (suom. »rakastettu nuorukainen» ajattelee hän'), Lewy mts. 35 *yd³rəm pūkšəš kyleš mən³n* (sananmuk. suom. »tyttöä pitää ruokkia» sanoen'), Beke mts. 193:10 *onāžə-iz³ ·üðər kajə* 'Er schaut: ein kleines Mädchen liegt [dort]' jne. Tämmöistä lausekonstruktioita *kuulla, nähdä, sanoa* yms. verbien yhteydessä tapaa eräissä muissakin s.-ugr. kielissä, mm. mordvassa, josta vrt. esim. Budenzin mts. 128 semmoisia esimerkkejä kuin *mon marəjnə, kate-gi suvas* 'hallottam, [hogy] valaki bement', *mon kulinä, son ni sas* 'hallottam, [hogy] ó már eljött' ym.

Infinitiivin käytöstä tšer. vastaavissa konstruktioissa ei minulla ole toistaiseksi tietoja. Suoranaista geneettistä yhteyttä Ikolan käsittelemiin ims. ilmiöihin esittämälläni accusativus cum infinitivo konstruktioiden tšeremissiläisillä vastikkeilla ei siis ole, mutta suomalais-ugrilaisina lauseopillisina paralleleina näille ims. konstruktioille, jotka ovat olleet liiv.-virolaisen oratio obliquan lähtökohtana, niistä sittenkin kannatti puhua tässä yhteydessä.

JULIUS MÄGISTE

Beiträge zur Geschichte der estnischen oratio obliqua und des fi.-ugr. accusativus cum infinitivo

Der im Estnischen und Livischen vorkommende interessante modus obliquus (modus relativus, oratio obliqua), der beim Referieren von Äußerungen anderer Personen gebraucht wird (vgl. est. *ta tulevat* 'es heisst, dass er kommt; man sagt, er komme'), hat während der letzten zwei Jahrzehnte verdientermassen die Aufmerksamkeit verschiedener Forscher erregt. Die erste Spezialuntersuchung über diese Erscheinung veröffentlichte M. Airila in »Suomi« V: 17, wo er neben dem estnischen Modus auch in gewissem Umfang den entsprechenden livischen behandelte. Der Verfasser hat in einem Sammelwerk, das als Manuskript Lektor J. V. Veski zu seinem 70. Geburtstag im Juni 1943 in Tartu überreicht wurde, auf das Vergleichsmaterial der nahverwandten Sprachen gestützt die mit dem *ma-* und *da-*Infinitiv gebildete est. oratio obliqua behandelt (den Typ *ta tulema* bzw. *ta tulla* 'es heisst, dass er kommt' usw.) und zu zeigen versucht, wie sie sich aus Infinitivkonstruktionen entwickelt haben kann, die mit *verba sentiendi* et *declarandi* angewandt wurden (vgl. *näen teda tulema* 'ich sehe ihn kommen', **kuulsin teda tulla* 'ich hörte ihn kommen' usw.). Er ist auf diese Frage in der Zeitschrift »Tulimuld« (Lund) 1952 S. 357—361 zurückgekommen, wo er in allgemeinverständlicher Weise die Entstehung der oratio obliqua mit dem *da-*Infinitiv im Estnischen erörterte, besonders unter Berücksichtigung der nahestehenden finnisch-ingrischen Gebrauchsweisen des Infinitivs (ingr. *näkkyy olla* 'es scheint zu sein' usw.). Als letzte sehr beachtenswerte Äußerung zu der in Rede stehenden estnisch-livischen Erscheinung ist die Untersuchung von Osmo Ikola »Viron ja liivian modus obliquus historiaa« (Zur Geschichte des est. und liv. modus obliquus, Suomi 106: 4, 1953) zu erwähnen.

Diesmal will der Verfasser auf die folgende neue Erklärungsmöglichkeit der westest. oratio obliqua mit *d(e)* hinweisen, die sich zwar nicht als unbedingt zutreffend erweisen lässt, da die Sammlungen der est. Volkssprache heute unerreichbar sind, die aber vom lautlichen Standpunkt einfach ist und der auch syntaktische Gesichtspunkte nicht zu widersprechen scheinen. Lautlich entsprechen nämlich est. *olle, tulle, panne, kirjutade* usw. genau dem ostseefi. instruktiven Infinitiv, dem Typ fi. *ollen, tullen, pannen, kirjoittaan* 'seiend, kommend, legend, schrei-

bend'; zu diesem s. z.B. Hakulinen SKRK I S. 228 (§ 64, 2) und hinsichtlich der weps. Entsprechungen Tunkelo VeKÄH S. 380 (§ 209, 10) und 402 (§ 215, 4). Über ein Vorkommen dieses Instruktivinfinitivs im Estnischen liegen zwar sehr wenig Angaben vor, da er nur in einigen adverbialen Relikten auftritt, die nicht einmal systematisch gesammelt und erforscht worden sind. Doch hat schon Wiedemann in seiner Grammatik S. 291 (§ 102, 1) das Adverb *jõude* bzw. *jõute* 'müssig' (= fi. *jouten*) als instruktives Verbalnomen des Verbs *jõuda* (= fi. *joutaa* 'Zeit haben, freisein') dargestellt. Ebenso hat er — mit gutem Grund — die est. Postposition *pidi* (*pile*) 'hin, in Richtung' als Instruktivinfinitiv von *pidada* (= fi. *pitää* 'halten') betrachtet (vgl. fi. *pitäen*) und einige est. verbale Adverbien, die auf *-ti, -di* enden, von dem gleichen instruktiven Ursprung hergeleitet (*käriti* 'lärmend', *keereldi* 'hin und her gewendet', *kogeldi* 'stotternd' usw. — vgl. die Verben *käritada, keerelda, kogelda* usw.).

Nach diesen Deverbialadverbien zu schliessen, ist im Estnischen früher in weiterem Umfang der instrumentale (instruktive) Infinitiv vom Typ fi. *jouten* aufgetreten. Nach dem Wegfall des auslautenden *n* wurde er formal so ausdruckslos und unbeholfen, dass er in der Verballflexion allmählich dem parallelen inessivischen Infinitiv weichen musste, der ausdrucksfähiger war (vgl. z.B. *elades, üteldes, joostes* 'lebend, sagend, laufend') und seine Anwendung sich schliesslich auf wenige verbale Adverbien beschränkte, die möglicherweise mit Partikeln nominativischen Ursprungs wie *seliti, küliti, ajuti, viljaldi* 'rücklings, seitlich, zeitweise, reichlich' vermischt wurden (auch diese enden in einigen Dialekten auf *-te, -de*).

Ebenso wie im Wepsischen, Lüdischen und (wahrscheinlich) auch in naher Nachbarschaft des westest. Sprachgebiets, nämlich im Salis-Livischen, neben den Verben des Sehens und Hörens inessivische Infinitive gebraucht werden können, lässt es sich auch denken, dass im Gebiet der westest. Mundarten seinerzeit ein entsprechender instruktiver Infinitiv neben den *verba sentiendi* et *declarandi* angewandt worden sein kann, beispielsweise in solchen Fällen wie **nägin teda tulle* 'ich sah ihn kommen', **kuulsin teda olle* 'ich hörte, dass er sei' usw., aus denen sich dann ebenso wie in den übrigen Dialektgebieten aus den entsprechenden *ma-* und (*d*)*a-*infinitivischen Konstruktionen die ora-

tio obliqua *ta tulle* 'es heisst, dass er kommt', *ta olle* 'es heisst, dass er ist' usw. entwickelte. Der Umstand, dass die in Rede stehende oratio obliqua in den westest. Mundarten weithin bekannt ist, beweist, dass sie mehrere Jahrhunderte alt sein muss und sich somit wahrscheinlich schon herausgebildet haben kann, als die instruktivischen (*d*)e-Infinitive noch ein produktiver Faktor in der Sprache waren.

Im Schlussteil des Aufsatzes werden im Anschluss an die ostseefi. *-ma(an)*-Infinitive, die im Estn. (und im Liv.) eine Rolle bei der Bildung der or. obl. gespielt haben, die genuinen Ackus. cum Infinitiv-Konstruktionen der übrigen fi.-ugr. Sprachen (vgl. ung. *látom őt jönni* 'ich sehe ihn kommen' (? wog. und ostj.) erwähnt. Es wird hervorgehoben, dass die Ackus. cum Infinitiv-Konstruktionen im Mordw., sowie auch teilweise in den ostseefi. Sprachen, mit dem Infinitiv auf *-ma*

gebildet werden können (z.B. *ava sama năjat* 'siehst du eine Frau kommen?'). Diese mordw. Konstruktion kann separat entstanden sein. Auch im Tscher. (wenigstens im osttscher. Urschumer Dialekt) kann man das Vorkommen ähnlicher Konstruktionen auf dasselbe fi.-ugr. *m* konstatieren, die jedoch nicht Infinitivkonstruktionen, sondern die mit dem Deverbalsuffix auf *m* gebildet sind. Zum Schluss werden die Ackus. cum Partizip sowie die aus koordinierten Aussagen bestehenden Konstruktionen des Tscher. (und Mordw.) berührt, die im Tscher. statt der dort fehlenden Ackus. cum Infinitiv-Konstruktionen gebraucht werden. Diese Parallelen der Infinitiv- und Partizipkonstruktionen aus den übrigen fi.-ugr. Sprachen dürften zum besseren Verständnis der entsprechenden ostseefi. Konstruktionen und der daraus entstandenen estn.-liv. or. obl. beigegeben haben.

JULIUS MÄGISTE